

הרב ד"ר מרדכי הלפרין

פולטת ש"ז – מציאות והלכה

ראשי פרקים

- פרק א – גדר דין פולטת ש"ז
פרק ב – המקום האנטומי של פליטה מטמאה
פרק ג – הקושי המציאותי

פרק א – גדר דין פולטת ש"ז

עיקר דין פולטת האמור במשנה¹ הינו דין בהלכות טומאה וטהרה, שהפולטת שכבת זרע² 'טריה' מיטמאה (הופכת להיות טמאה).

רמי בר חמא³ מסתפק בשאלה עקרונית על הגדר המדויק של טומאת פולטת:

האם דין אשה הפולטת ש"ז זהה לדין גבר הפולט ש"ז, כלומר מדובר על דין 'רואה' טומאה היוצאת מגופה בדומה לדין גבר פולט, או שיש הבדל בין גבר פולט בין אשה הפולטת ש"ז. שהרי בגבר פולט זו **טומאה היוצאת מגופו**, כשעצם הראיה (הפליטה) עושה אותו ראשון לטומאה⁴, בעוד אישה פולטת ש"ז שמקורה בגוף אחר, איננה דומה לגבר הפולט את זרעו, ולכן יש מקום לומר שהיא נטמאת רק **בטומאת מגע** עם ש"ז⁵ שהיתה בגופה, 'יצאה'⁶ ונגעה בה אחרי יציאתה. מאחר ושכבת זרע היא אב הטומאה, אדם הנוגע בה הופך להיות ראשון לטומאה כמו כל נוגע באב הטומאה.

אף שבין כך ובין כך פולטת ש"ז נעשית 'ראשון לטומאה', בכל זאת יש שלשה הבדלים הלכתיים בין טומאת מגע לבין טומאת 'רואה'.

הבדל ראשון: השיעור המינימלי של ש"ז הנדרש כדי לטמא בטומאת מגע הוא "כעדשה". בעוד שאין שיעור לטומאת היוצאת מגופו, וה'רואה' טמא בכל שהוא⁷.

הבדל שני נוגע לסתירת ספירת שבעה נקיים. אדם הנמצא באמצע ספירת שבעה נקיים לפני טהרה מטומאה היוצאת מגופו (זב או זבה) וראה

1. שבת ט,ג; מקוואות ח,ג.
2. הגדרת "ש"ז טריה" שנויה במחלוקת תנאים. ראה משנת מקוואות שם.
3. נדה לג,א. מאוחר יותר, רב שמואל בר ביסנא (נדה מב,א) שאל זאת את אביי ואת רבא. רב שמואל בר ביסנא הוסיף הבדל הלכתי נוסף בין שתי האפשרויות.
4. זבים ה, יא; רמב"ם, שאר אבות הטומאה, ה, א.
5. ש"ז היא אב הטומאה. כלים א, א.
6. בזמן ששכבת הזרע היתה בגופה, לא היתה אפשרות לטומאת מגע, שכן הנתיק, מקום אליו נשפך הזרע בזמן תשמיש, מוגדר [לכל הפחות] כבית הסתרים, מקום שמגע בו איננו מטמא טומאת מגע. (נדה מב, ב).
7. נדה מג, ב; רמב"ם שאר אבות הטומאה, ה, א.

'ראיה' חדשה של טומאה היוצאת מגופו⁸, במצבים מסוימים הראיה החדשה יכולה לבטל לגמרי את ספירת הנקיים ולחייב להתחיל מחדש את הספירה. במצבים אחרים הראיה החדשה יכולה לבטל רק את ספירת היום בו נראתה הראיה החדשה, ובכך להוסיף צורך ביום נוסף לשבעת הנקיים⁹. לעומת זאת אם אדם הנמצא באמצע ספירת שבעה-נקיים נטמא בטומאת-מגע כלשהי, אין טומאת המגע סותרת אפילו יום אחד מספירתו.

הבדל שלישי. אין טומאת מגע בבית הסתרים. לכן טומאת מגע יכולה להתרחש רק ביציאה מבית הסתרים. לעומת זאת טומאת 'רואה' יכולה (אך לא חייבת) להתרחש גם בבית הסתרים, אם יש לכך לימוד מיוחד. לדוגמא: נדה או זבה "מיטמאה במפנים כמבחוץ", כלומר כבר ביציאת הדם מהרחם לבית החיצון, אף שמדובר במקום פנימי. בעוד שאיש זב איננו מיטמא עד שתצא טומאתו לחוץ¹⁰.

יודגש כי טומאת מגע קיימת כאן לכל הדעות. שהרי דין טומאת מגע הוא דין כללי בהלכות טהרות, וכל מגע של אב הטומאה מכל סוג שהוא, מטמא את מי או מה שנגע בו והופכו לראשון לטומאה. הדיון הוא אך ורק האם קיימת כאן בנוסף גם טומאת 'רואה' על דיניה המיוחדים שתוארו למעלה.

להלכה, אביי, רבא ורב יוסף פוסקים ש"פולטת רואה היא"¹¹.

פרק ב – המקום האנטומי של הפליטה המטמאה

כאשר אשה הפולטת ש"ז מיטמאה בטומאת מגע, מקום הפליטה שם נוצרת טומאת המגע הוא ביציאת הטומאה מ'בית הסתרים'.

מוסכם שחלל הנרתיק מוגדר לפחות כבית הסתרים. כמבואר בבגמרא¹²

איבעיא להו: אותו מקום של אשה, בלוע הוי או בית הסתרים הוי?
למאי נפקא מינה – כגון שתחבה לה חבירתה כזית נבלה באותו מקום. אי אמרת בלוע הוי – טומאה בלועה לא מטמאה, ואי אמרת בית הסתרים הוי – נהי דבמגע לא מטמא, במשא מיהא מטמא!
אביי אמר: בלוע הוי. רבא אמר: בית הסתרים הוי.

להבנת הדברים יש להכיר את המציאות.

8. גם אם הראיה החדשה היא של טומאה היוצאת מגופו שאיננה זהה לטומאה הראשונה שמחמתה סופר את שבעת הנקיים (נדה לג,א-לג,ב).

9. נדה לג,ב.

10. משנת נדה ה,א. על המקום המדויק בו מיטמאה הנדה 'בפנים' ראה בספרי **רפואה מציאות והלכה** מכון שלזינגר, ירושלים תשע"ב סימן לה.

11. אפילו לר"ש. נדה מב,א.

12. נדה מב,ב. ע"פ כללי הפסיקה גם כאן הלכה כרבא במחלוקתו עם אביי (פרט ליע"ל קג"מ ב"מ כב,ב).

ע"פ המציאות ניתן לחלק את הגניטליה הנשית לארבעה מדורים מהפנימי ביותר עד החיצוני ביותר.

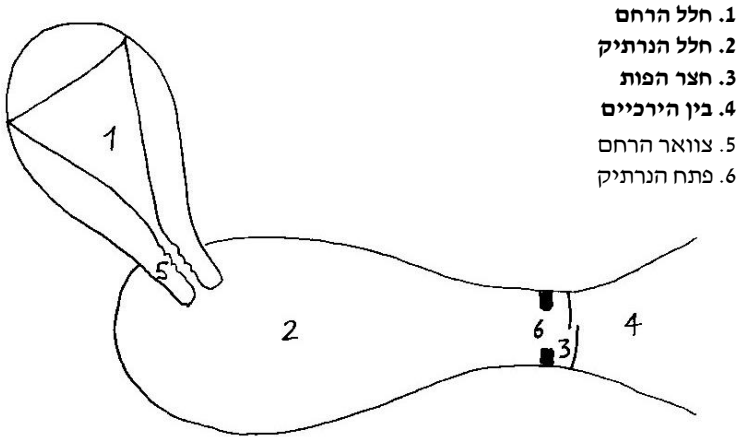
הראשון: הרחם¹³ (Uterus) בו מתפתח העובר, המדור הפנימי ביותר. הוא ה'חדר' במשל המשנה¹⁴.

השני: הנרתיק (Vagina). עדיין פנימי, אך חיצוני יחסית לרחם. לדעת רבי יוחנן שהלכה כמותו, הנרתיק הוא 'הבית החיצון'¹⁵ האמור במשנה¹⁶. הבית החיצון מכונה גם 'פרוזדור' בלשון חז"ל¹⁷.

השלישי: חצר הפות (Vestibulum vaginae). החיצונית לנרתיק אך פנימית יחסית ל'בין הירכיים'. חצר הפות קיימת באדם ולא בבהמה, וגם היא מכונה 'פרוזדור' בלשון חז"ל. בכך מוסברת בפשטות הגמ'¹⁸ – "בהמה דלית לה פרוזדור".

הרביעי: 'בין הירכיים' – האזור החיצוני ביותר של המערכת. לדעת בעלי התוספות¹⁹ גם מדור זה קרוי בלשון חז"ל 'פרוזדור'.

תרשים סכמטי של ארבעת המדורים

1. חלל הרחם
2. חלל הנרתיק
3. חצר הפות
4. בין הירכיים
5. צוואר הרחם
6. פתח הנרתיק

13. על ההבדל בין המושג "רחם" בימינו לבין משמעות מושג זה במקרא ובדברי חז"ל – ראה סימן לד בספרי **רפואה מציאות והלכה** (מכון שלזינגר, ירושלים תשע"ב).

14. נדה ב,ה.

15. ראה **רפואה מציאות והלכה** סימן לה.

16. נדה ה, א.

17. חולין סח,א, תוד"ה אדם; נדה מב,ב, תוד"ה שהוציא.

18. שבת פו, ב; בכורות מו,ב.

19. "עובי הירכיים" בלשון התוספות חולין סח,א, תוד"ה אדם; נדה מב,ב, תוד"ה שהוציא.

1. הגדרים ההלכתיים של ארבעת המדורים.

בדיני טומאה וטהרה, טומאה הנמצאת במדור הפנימי ביותר (חלל הרחם מוגדרת כדבר 'בלוע', שאינו מטמא כלל לא במגע ולא במשא²⁰).

לגבי המדור השני – חלל הנרתיק, אב"י ורבא חולקים, כאמור, בשאלה אם דינו כבלוע, שאינו מטמא לא במגע ולא במשא, או כבית הסתרים שאינו מטמא במגע אך מטמא במשא.

דינו של המדור השלישי – חצר הפות – שנוי במחלוקת רבי יוחנן וריש לקיש²¹. לדעת ריש לקיש²², חצר הפות היא המדור המוגדר במשנה כ'בית החיצון' ודינו כבית הסתרים. לדעת רבי יוחנן הבית החיצון מסתיים בקצה החיצוני של הנרתיק. חצר הפות הנמצאת חוצה לו, דינה כדין כל מקום גלוי מחוץ לגוף,²³ ומגע טומאה בחצר הפות – מטמא.

המדור הרביעי – בין הירכיים, דינו כמו כל מקום חיצוני בגוף המוגבל על ידי איברים²⁴.

כפי שהובא בפרק א, פולטת שכבת זרע נטמאת בטומאת מגע, כאשר מקום מגע הטומאה הוא ביציאת שה"ז מבית הסתרים, כלומר ביציאתה

20. חולין פרק ד, משנה ג: "האשה שמת ווולדה בתוך מעיה... האשה טהורה עד שיצא הולד", גם לר"ע הסובר (חולין מב, א) שעובר במעי אשה טמא. וראה גם אהלות ז, ד-ה;

21. נדה מא, ב.

22. לריש לקיש, 'הבית החיצון' הוא "כל שתינוקת יושבת ונראית". הגדרה זו מתאימה ל'חצר הפות' בשפת ימינו – vestibulum vaginae בלטינית. הכוונה לאיזור הכמעט חיצוני של אבר המין הנשי, מאזור בין השפתיים הקטנות ועד מקום הבתולים שממנו מתחיל הנרתיק. (ראה נשמת אברהם בהקדמה להלכות נדה, ובמאמרו של פרופ' יהודה לוי "משל משלו חכמים באישה", ספר אסיא יא עמ' 341-348). הגדרתו של ריש לקיש מזכירה מאד את הגדרת 'הבית החיצון' במרחץ הרומי שהיה מצוי בימי חז"ל, ומוזכר בגמרא ובפוסקים. מה שחז"ל כינו בשם 'הבית החיצון' של בית המרחץ, קרוי בלטינית vestibulum balnearum. גם מבחינה אדריכלית יש דמיון רב בין מיקום וצורת חצר הפות במערכת הגניטלית, לבין מיקום וצורת הבית החיצון – vestibulum balnearum – בבית המרחץ הרומי.

23. הגדרתו של ריש לקיש נדחתה ע"י ר' יוחנן בטענה שלבית החיצון אמור להיות לפחות דין של "בית הסתרים" לעניין מגע טומאה, בעוד שלפי הגדרת ריש לקיש, 'הבית החיצון' איננו נסתר מספיק כדי להיכלל בהגדרת 'בית הסתרים'. אמנם דברי רבי יוחנן זקוקים להסבר. שהרי גם חלל בית השחי – 'קומטו' בלשון חז"ל, מוגדר כ'בית הסתרים' בנדה מב, ב (רש"י שם). יעויין בספר המקנה, קידושין, כה, ב ד"ה אבל אחר העין. לדבריו בית הסתרים כמו פיו וקומטו, אין להם טומאת מגע רק כשהם נסתרים. אך כשהם פתוחים – מיטמאים במגע כמו לשון מוצאת, בקידושין כה, א. יתכן, אפוא, שטענת רבי יוחנן היא שאם קיים מצב שאותו מקום גלוי הוא אצל השרץ, לא ניתן להגדירו כ'פנים'. מאידך, גם 'בין הירכיים' שלכל הדעות איננו מוגדר כ'פנים' יכול להיות לו דין 'קומטו' כשהירכיים מוצמדות זו לזו. יציין כי הרמב"ם השמיט דין בית הסתרים בקומטו. אולי כדעת המאירי שם שפירש: "השרץ בקומטו של טהור – ר"ל בית הסתרים שלו". ואכמ"ל.

24. ראה הע' 23 לעיל.

מהנרתיק לחצר הפות – לדעת רבי יוחנן, או ביציאה מחצר הפות לבין הירכים – לדעת ריש לקיש²⁵.

לעומת זאת, אם פולטת ש"ז מטמאה גם כ'רואה', יש מקום לדון מהו בדיוק מקום הפליטה, אשר בהגיע אליו שה"ז הנפלטת – האישה נחשבת 'רואה' ונטמאת. האם דין טומאת 'רואה' קיים רק ביציאת שה"ז מבית הסתרים החוצה, או שדין רואה נוצר כבר בהגעת שה"ז לבית החיצון, והפולטת לשם נטמאת²⁶.

מקור הספק הוא בהבדל ההלכתי בין זב לבין זבה על המקום בו הם מיטמאים בראיה.

זב או פולט ש"ז אינו מטמא מדין 'רואה' עד שתצא טומאתו אל מחוץ לגופו ממש. לעומת זאת, זבה ונדה מיטמאים מדין 'רואה' "מבפנים כמבחוץ" – כבר כשהדם מגיע ל'בית החיצון', לפני שיצא אל מחוץ לגוף²⁷. לדעת רבי יוחנן שהלכה כמותו, זבה מיטמאה משיצא הדם מ'בין השיניים' (צוואר הרחם)²⁸ אל תוך הנרתיק, ולדעת ריש לקיש זבה מיטמאה משיצא הדם מהנרתיק לחצר הפות.

השאלה היא מהו דין פולטת שכבת זרע (ולא דם): האם מטמאה רק משתצא הפליטה לחוץ כדין איש פולט ש"ז, או שהיא מטמאה כבר מבפנים כמו טומאת דמים של אשה.

בשאלה זו חולקים רבי שמעון וחכמים. שיטת ר' שמעון²⁹ היא שדין אשה פולטת זהה לדין איש פולט ש"ז. שניהם מיטמאים רק ביציאת שה"ז אל מחוץ לגוף.

לעומת זאת דעת חכמים שם שדין פולטת ש"ז כדין רואה דמים, ומיטמאה מבפנים כמבחוץ, ובשני המקרים מיטמאה בבית החיצון.

שאלתנו היא: לדעת חכמים הסוברים שפולטת ש"ז דינה כרואה, מהו המקום אשר בהגיע אליו שה"ז הנפלטת, נטמאת האשה: האם זה אותו מקום בו היא נטמאת בעת זיבת דם – הבית החיצון – הנרתיק לדעת רבי יוחנן, או שבניגוד לזבה, מקום הטומאה בפולטת הוא רק ביציאה מהבית החיצון אל מחוצה לו?

25. אמנם לדעת **ספר המקנה** (הע' 23 לעיל), בזמן שחצר הפות גלויה, מגע טומאה בה יכול לטמא את האשה, ודין בית הסתרים מתקיים בה רק כשאינה גלויה, בדומה ללשון שאין בה טומאת מגע בתוך פה סגור, ויש בה טומאת מגע בפה פתוח.

26. על המציאות הרלבנטית, ראה להלן בפרק ג.

27. משנת נדה ה,א.

28. על המקום המדויק של 'בין השיניים' ראה **רפואה מציאות והלכה**, סימן לה.

29. ספרא מצורע ד, ד; תוספתא נדה ה, ג; נדה מא, ב.

פרק ג – הקושי המציאותי

נפסק במשנת מקוואות³⁰:

"האשה ששמשה ביתה וירדה וטבלה ולא כבדה את הבית כאילו לא טבלה"

ובמשנת ברכות³¹ הדנה בהשלכות פליטת ש"ז של אשה על מעמדה לפי תקנת עזרא:

"זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע והמשמשת שראתה נדה צריכין טבילה ורבי יהודה פוטר."

מתוך המשניות הללו ניתן להסיק את המסקנה הבאה:

המסקנה הראשונה: פליטת ש"ז היא תופעה מזוהה שאשה אמורה להבחין בה. שהרי משניות אלה עוסקות בהוראה מעשית ולא בתיאוריה מופשטת.

המסקנה השנייה אותה ניתן להסיק ממשנת מקוואות: "כיבוד הבית" שהוא ניקוי הבית החיצון, מונע את האפשרות לפליטה עתידית נוספת של ש"ז, ובכך מונע את האשה מלהיטמא אוטומטית אחרי הטבילה.

אם מדובר בטומאת 'נוגעת' – הדברים פשוטים. לדעת רבי שמעון (לעיל סוף פרק ב) הדברים ברורים גם אם מדובר בטומאת 'רואה'. שכן לדעתו, בין אם מדובר בטומאת מגע ובין אם מדובר בטומאת 'רואה', הטומאה מתרחשת רק עם הפליטה אל מחוץ לגוף. פליטה כזו ניתנת לזיהוי פשוט, והיא נמנעת על ידי כיבוד הבית.

אך בשיטת חכמים החולקים על ר"ש, וסוברים שטומאת 'רואה' של פולטת ש"ז מתרחשת כבר ב'בית החיצון', קיים קושי לפי הגדרת רבי יוחנן, בשעה שלדעת ריש לקיש ההלכה מובנת, שכן הבית החיצון לדעתו של ריש לקיש הוא חצר הפות. וברגע שהפליטה יוצאת מהנרתיק לחצר הפות, הפליטה ברורה ומזוהה.

כמו כן 'כיבוד' – ניקוי טוב של הנרתיק אחרי תשמיש, מונע אפשרות של פליטה ממשית נוספת לחצר הפות. דברי המשנה חדים וברורים.

לעומת זאת, לדעת רבי יוחנן אמנם ניתן להבין כי **כאשר מדובר בדם היוצא מצוואר הרחם ומגיע לבית החיצון** – לנרתיק, הדם ניתן לזיהוי בבדיקה פנימית והוא מטמא בעודו בפנים, כנלמד. אך על איזה פליטת אשה של ש"ז אל תוך הנרתיק ניתן להתייחס? הרי שבניגוד לדם נידה היוצא מהרחם אל הנרתיק, כשמדובר לא בדם אלא בשכבת זרע אחרי תשמיש,

30. מקוואות ח, ד.

31. ברכות ג, ו.

שה"ז כבר מוטלת בחלל הנרתיק מעת התשמיש ואיננה נפלטת אליו מתוך הרחם כמו דם!³²

היה מקום לנסות להסביר כי מדובר באותו חלק של ש"ז שחדר מהנרתיק אל תוך צוואר הרחם. אולי פליטת הזרע האמורה בדברי חכמים-דר"ש היא פליטה חזרה לנרתיק של הזרע מצוואר הרחם.

אך המציאות מקשה על הבנה כזו. רק כמות מזערית משה"ז שבנרתיק חודרת לצוואר הרחם וממנו לחלל הרחם. מדובר בכמות זעירה ביותר, ולא ידוע לנו על פליטה ממשית שלה לחלל הנרתיק³³. גם אם יש חזרה כזו, היא לא ניכרת ולא נרגשת כלל³⁴. וכאמור, להעמיד את דברי התנאים בפליטה שאין דרך לזהותה – קשה מאד.

כמו כן אפילו אילו היתה זו פליטה ניכרת, אין שום דרך למנוע אותה על ידי 'כיבוד הבית' (ניקוי הנרתיק) האמור במשנה, בשעה שאת תעלת צוואר הרחם לא ניתן כלל 'לכבד'. ובמשנה מבואר שכיבוד הבית מונע את חשש ההיטמאות העתידית של פולטת, בין אם היא טמאת מגע ובין אם היא גם טמאת 'רואה'³⁵.

לסיכום: לחכמים דר"ש, הסוברים שפולטת ש"ז דינה כ'רואה' ומיטמאה מפנים כמבחוץ, שיטת רבי יוחנן בהגדרת הבית החיצון צע"ג.

ברמת פסיקת ההלכה הקושי חריף יותר. מצד אחד, הלכה כרבי יוחנן במחלוקתו עם ריש לקיש (רמב"ם איסור"ב, ה,ב).

מצד שני, הלכה כחכמים דר"ש, שפולטת כרואה (רמב"ם אבות הטומאה, ה,יא).

מצד שלישי, משמשת שכבדה את ביתה וטבלה – טהורה ואין חוששין יותר לפליטה (רמב"ם אבות הטומאה ה,ח).

גם כאן, צע"ג.

32. האפשרות שהנרתיק עצמו מחולק לשני מדורים, נדונה בהרחבה ברפואה מציאות והלכה, סימן לה. מובאת שם מחלוקת ראשונים בנושא, ונדונה התאמת השיטות השונות למציאות בה אין שני מדורים בנרתיק.

33. "דמה שקלט הרחם כבר קלט". לשון האור שמח, איסור"ב ו,טז, ד"ה ולולא.

34. ע"פ הבנה זו ברור כי אחרי הזרקת זרע תוך רחמי, מבחינה מציאותית לא יכול להיות דין פולטת. הן מדובר לא בזרימה אלא בכמות זעירה של תאי זרע שטופים, משך חייהם שעות בודדות (ולא כמה עונות כאורך החיים של ש"ז), אין אפשרות להבחין בעת פליטתם אל מחוץ לגוף, ואין אפשרות למנוע את פליטתם בכיבוד הבית.

35. יעויין באור שמח הלכות איסורי ביאה פרק ו הלכה טז: שכתב: "וכיון שזכינו לזה א"כ הא לא חיישינן לפליטה כלל לבעלה. דמן החדר אין דרך לפלוט, והראיה דאם כבדה בית החיצון תו לא חיישינן לפליטה כלל. ומה שהוא בבית החיצון, ומכש"כ מה שפולטת מבית החיצון לחוץ אין זה ראייה, רק במקום שהיא מטמאה במגע שם נטמאת לטהרות. הא לבעלה אין נפקא מינה כלל. א"כ תו לא שייך חששא דפולטת שכבת זרע לבעלה כלל. לכן לא הזכיר רבינו כלל שתהא צריכה כיבוד וקניוח רק בפ"ה מהלכות שאר אה"ט גבי תרומה, לא לבעלה".